

נִיב קְנִיָּתָּ – מָה חֶסֶדְךָ? נִיבּוֹן זּוֹטָא – נַעֲמַן אּוֹפִיר

פִּירוּשֵׁיהֶם שֶׁל הַנִּיבִים וְכֵן אַחַדוֹת מִן הַדּוּגְמָאוֹת לּוֹקְטוֹ עַל יָדֵי מִמְקוֹרוֹת שׁוֹנִים. אֵת אֶהְבֵּתִי לְשֵׁפָה הָעֵבְרִית, אֲנִי חַיִּיב לְאֲבִי-מּוֹרֵי שְׁלֹמֵה אּוֹפִיר ז"ל, אִישׁ אֲשֶׁכּוֹלוֹת וּבֶר-אּוֹרִיִּין, מִנְהֵלוֹ הָרֵאשׁוֹן שֶׁל תִּיכּוֹן "אֶחָד הָעַם", פֶּתַח-תְּקוּוּהָ.

אַחֲרֵי מוֹת – קְדוּשִׁים אֲמוֹר ! אַחֲרֵי פִטִּירְתּוֹ שֶׁל אָדָם נוֹהֲגִים לְדַבֵּר בְּשִׁבְחוֹ. דּוּגְמָה : לְאַחַר פִּטִּירַת הַשֵּׁר מְדַבְּרִים בְּשִׁבְחוֹ, אַחֲרֵי מוֹת – קְדוּשִׁים אֲמוֹר.

אֵין אָדָם יּוֹצֵא מִן הָעוֹלָם וְחֲצִי תַאווֹתּוֹ בִּידּוֹ.

שְׂאִיפּוֹתָיו שֶׁל אָדָם רַבּוֹת בְּהִרְבָּה מִמָּה שִׁיּוּכָל לְהַשִּׁיג בְּחַיּוֹ.

דּוּגְמָה : לְמִרוֹת הַזִּכִּיָּה בְּכֶסֶף סִירֵב הַבֵּן לְהַתְחַלֵּק עִם אַחִיו. מִסְתַּבֵּר שְׂאִין...

אֵין אָדָם נִתְפַּס בְּשַׁעַת צַעֲרוֹ. כִּשְׂאָדָם נִתּוֹן בְּצַעַר, אֵין לְדוֹן אוֹתוֹ לְחֻבָּה.

דּוּגְמָה : לֹא שִׁפְטָנוּ אֵת הָאֵב הַשְּׁכוּל עַל דְּבָרֵי הַבִּיקוּרַת, כִּיוּן שְׂאִין אָדָם.....

אֵין הַבּוֹר מִתְמַלֵּא מִחֻלִּיתּוֹ.

הַבּוֹר זְקוּק לְמִים כְּדֵי לְהִתְמַלֵּא, כְּלוֹמֵר : כֹּל אָדָם זְקוּק לְעֶזְרָה זוֹ אוֹ אַחֲרַת.

דּוּגְמָה : לְדִיוֹן הוֹזְמָן גַּם פְּסִיכּוֹלוֹג מְכִיוּן שְׂאִין הַבּוֹר מִתְמַלֵּא מִחֻלִּיתּוֹ.

אֵין הַנִּידוֹן דּוֹמֵה לְרֵאִיָּה.

הַדְּבַר שֶׁמִּבְקָשִׁים לְלַמּוֹד אוֹתוֹ אֵינוֹ דּוֹמֵה לְדַבֵּר שֶׁמִּמְנוֹ רוֹצִים לְלַמּוֹד.

דּוּגְמָה : בְּדּוּגְמָה שֶׁהֲצִיג הַמְרַצָּה הַחֲטִיָּא אֵת הַמְטָרָה כִּי אֵין הַנִּידוֹן דּוֹמֵה....

אֵין הַקּוֹמֵץ מְשַׁבֵּיעַ אֵת הָאֲרִי. אָדָם חֲזַק וְתַקִּיף מְאֹד אֵינוֹ מִסְתַּפֵּק בְּמוֹעֵט.

דּוּגְמָה : לַח"כִּים הוֹצַעָה תּוֹסַפַּת שְׂכָר נִכְבְּדָה, אֵךְ הֵם דָּחוּ אוֹתָהּ כִּיוּן שְׂאִין..

אין כוחו אלא בפיו. ביכולתו לדבר ולהבטיח, אך לא לעשות ולקיים.

דוגמה: סגן-השר מבטיח, אך אסור להאמין לו כי אין כוחו אלא בפיו.

אין לו שחר. הדבר מחוסר כל בסיס.

דוגמה: התברר, כי לאליבי של הנאשם אין כל שחר, והוא הופרך בקלות.

אין נביא בעירו.

אין אדם זוכה להערכה אצל שכניו, משום שהם מכירים גם את מגרעותיו.

דוגמה: לא האמנתי כי תיבחר לתפקיד היוקרתי, כיוון ש"אין נביא בעירו".

אין סומכים על הנס.

אין לצפות לנס – על האדם להשתדל תמיד לעשות כל שביכולתו.

דוגמה: לקראת הטיוול למצדה אצטייד בשתייה, כי איני סומך על הנס.

אין תוכו כָּבֶר. נאמר על אדם שפנימיותו אינה כחיצוניותו.

דוגמה: אדם זה אין תוכו כברו: אומר את ההפך ממה שהוא חושב באמת.

אין לאל ידו. אין באפשרותו, אין בכוחו או ביכולתו לעשות דבר מה.

דוגמה: אני שמחה שיש לאל ידי לעזור לתלמידים משכבות המצוקה.

אֵיפָה וְאֵיפָה יחס של אפליה בלתי צודקת.

דוגמה: מחנך אינו נוהג ביחס של איפה ואיפה לתלמידיו- הכל שווים בפניו.

אֵיפְכָא מְסִתְבְּרָא. [ארמית] ההפך הוא הנכון.

דוגמה: טוענים כנגד הממשלה כי היא רגישה לתביעות העובדים, אך אין

זו אמת. איפכא מסתברא, הצעדים האחרונים שביצעה מוכיחים את ההפך.

איש אשכולות אדם רב-כשרונות, רחב-אופקים ובקי בענפי מדע רבים.

דוגמה: ידידי הוא, חכם, משכיל ורחב-אופקים, הוא איש אשכולות.

אל תדין את חברך עד שתגיע למקומו.

אל תדון את חברך לכף חובה, לפני שתבוא אתה עצמך לידי ניסיון דומה.

דוגמה: לא אכעס על דברי הנהג, כי איני דן אדם עד שהגעתי למקומו.

אל תסתכל בקנקן, אלא במה שיש בו.

אל תחווה דעתך על-פי החיצוניות, בדוק את הפנימיות.

דוגמה: הרכב ישן, אך מנועו חדש. אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו.

אַלִּיה וְקוֹץ בַּהּ. פגם בדבר טוב [אליה = זנב הכבש], אולם יש בו קצת רע.

דוגמה: השמלה נפלאה ומדהימה, אבל אליה וקוץ בה – מחירה \$400.

אם כן, מה הועילו חכמים בתקנתם? מה תועלת בתיקון, אם מאומה לא

נשתנה.

דוגמה: למרות זיפות הגג חדרו מי הגשמים לדירה: אם כן – מה הועילו

חכמים בתקנתם?

אני ואפסי עוד. אין עוד מלבדי.

דוגמה: ראשי ש"ס נהגו בהתנשאות, והתנהגותם שידרה: "אני ואפסי עוד".

איתרע מזלו. [בארמית אית = בא, בא רע] לא הצליח.

דוגמה: איתרע מזלה של שכנתי, והיא נכשלה במבחן הבגרות בתנ"ך.

באו [הגיעו] לעמק השווה. הגיעו להסכם, התפשרו.

דוגמה: לאחר שיחות בין היורשים באו / הגיעו הצדדים לעמק השווה.

באו [הגיעו] מים עד נפש. הרעה הגיעה לשיאה, והדבר בלתי-נסבל.

דוגמה: באו / הגיעו מים עד נפש, והקבלן המפורסם הוכרז כפושט רגל.

בְּדַחִילוֹ וּרְחִימוֹ. [ארמית] ביראה ובאהבה, ביראת הכבוד.

דוגמה: בדחילו ורחימו, קיבלתי על עצמי תפקיד זה, שכן הוא רב-אחריות.

בוּר סוּד שאִינוּ מאבד טִיפָה. [סוד = מסויד] כינוי לבעל זיכרון חזק

דוגמה: ידידי זוכר כל פרט שלומד – בור סוד שאינו מאבד טיפה.

בוּר ששתיית ממנו, אל תזרוק בו אבן. אל תגמול רעה למי שעשה לך טובה.

דוגמה: אל תשמיץ את ביה"ס: בור ששתיית ממנו, אל תזרוק בו אבן.

בזעִיר אנפִין [בארמית = בפנים קטנות] בתבנית מוקטנת.

דוגמה: התלמידים בנו בחודש אייר דגם מקרטון: ירושלים בזעִיר אנפִין.

בטל בשישים. מיעוט קטן נבלע ברוב מכריע.

דוגמה: סיעה קטנה זו בטלה בשישים בכנסת, ואין לה כל השפעה.

בכובד ראש ברצינות, בריכוז מחשבה.

דוגמה: לאחר שדנתי בעניין בכובד ראש, הגעתי למסקנה שהפשע חמור.

בכייה לדורות צרה, שתוצאותיה מורגשות ימים רבים.

דוגמה: ביטול התלבושת האחידה בבתי-הספר הוא בכייה לדורות.

בכל רמ"ח איבריו בכל גופו ונפשו [לדעת חז"ל, בגוף האדם 248 איברים].

דוגמה: כל בעל תפקיד חייב להתמסר לתפקידו בכל רמ"ח איבריו.

בכיליון עיניים בקוצר רוח, בגעגועים עזים.

דוגמה: רבים חיכו בארה"ב בכיליון עיניים לבואם של שבעת השבויים.

בלא פְּחָל ובלא שָׂרָק המעשה כמות שהוא - בלא ייפוי ובלא קישוט.

דוגמה: המג"ד תיאר את המצב הקודר כמות שהוא – בלא כְּחָל ובלא שְׂרָק.

בְּלִשׁוֹן סְגִי נְהוֹר ארמית] בהוראה מהופכת, הכוונה הפוכה מן הנאמר.

דוגמה: הפועל מרושל ואיטי, וחבריו מכנים אותו בלשון סגי נהור "זריז".

בנזיד עדשים תמורת דבר פחות ערך, במחיר זול.

דוגמה: הצעת השכר למורים הייתה ניסיון לפטור אותם בנזיד עדשים.

בסבר פנים יפות במאור פנים, באדיבות וביחס ידידותי.

דוגמה: כצפוי, התלמידים קיבלו את העולים החדשים בסבר פנים יפות.

בְּעֵיֶדְנָא דְרִיתְחָא [ארמית] בשעת רתיחת הכעס.

דוגמה: בעידנא דריתחא רבים אינם מסוגלים לגלות איפוק ותרבות דיבור.
בעין יפה בנדיבות לב, ברצון ובאהדה.

דוגמה: תרמתי לקרן לב"י בעין יפה, והמורים הביטו בעין יפה על פעולותיי.

בפה מלא בפירוש, בדברים ברורים, בלא פקפוק.

דוגמה: הזמרת הבטיחה בפה מלא לשיר, והיא לא תחזור בה מהבטחתה.

בקלות ראש התייחסות חסרת רצינות.

דוגמה: השופט סבור שהנהג התייחס בקלות ראש לתמרורי האזהרה.

ברחל בתך הקטנה בתנאים ברורים ומפורשים היטב.

דוגמה: אני מבקש ממך לכתוב את כל פְּרָטִי ההסכם ברחל בתך הקטנה.

בירך על המוגמר. בירך על גמר המעשה.

דוגמה: כשסיימה רופאת העיניים את ההתמחות, בירכו הכל על המוגמר.

ברכה לבטלה עבודה שאין בה כל תועלת.

דוגמה: כל מאמצי להשפיע על בתי לנוח בסופשבוע היו ברכה לבטלה.

גבה לכו. התגאה והתנשא.

דוגמה: בעקבות בחירתו של צחי לכנסת גבה לכו, והוא נוהג בהתנשאות.

גדיים נעשו תיישים. קטנים נעשו גדולים ותלמידים קנו חכמה.

דוגמה: כשתלמידי נתמנו לשופטי שלום הבינותי, כי גדיים נעשו תיישים.

גילה טפח וכיסה טפחיים. הסתיר יותר ממה שגילה.

דוגמה: הקצינה נזהרה שלא לפרט, אלא גילתה טפח וכיסתה טפחיים.

גלגל חוזר בעולם יש עליות וירידות בחיי האדם הפרטי וגם בחיי הכלל.

דוגמה: הטירון שהפך לקצין נתמנה למפקדו של המ"כ – גלגל חוזר בעולם.

גלה את אוזנו. סיפר לו סוד.

דוגמה: משת"פ גלה את אוזן החוקר על הכוונה לבצע פיגוע בפתח-תקווה. גמל פורח באוויר. דבר אשר לא ייתכן, משל לדבר גוזמה.

דוגמה: כשסיפרת על מעשי גבורתך, הבינותי כי זהו גמל פורח באוויר.

גמר עליו את ההלל. שיבח מישהו מאוד.

דוגמה: הגננת גמרה את ההלל על נכדי, באמרה שהוא ילד נפלא.

גִּירְסָא דִּינְקוּתָא [ארמית] הלימוד שלמד אדם בימי ילדותו.

דוגמה: אני זוכר פסוקים שלמדתי בילדותי – כוחה של גירסא דינקותא.

דבר אל העצים ואל האבנים. דִּבֶּר לְמִי שֶׁמִּסְרַב לְשִׁמוֹעַ או אינו יכול להבין.

דוגמה: בכיתה זו יש לי הרגשה, שאני מדבר אל העצים ואל האבנים.

דברים בגו [בארמית "גו" = פְּנִים]. ראוי לעיין בדברים, יש סיבה לדבר.

דוגמה: רעות תלמידה חרוצה, ואם היא לא הגיעה, משמע שיש דברים בגו.

דברים פְּדָרְבוֹנוֹת

דברים שנונים, פסקניים הדוקרים כדרבונות.

דוגמה: התובעת השמיעה דברים כדרבונות כשהאשימה את הבחור באונס.

די לְחַכְמָא בְּרַמְיָא [ארמית]. לחכם די ברמוז.

דוגמה: היא לא זכתה בתפקיד בזכות כישוריה – ודי לחכימא ברמיזא.

דיה לצרה בשעתה. אין צורך לדאוג כעת לעתיד – נדאג לכך בבוא העת.

דוגמה: לא נרשמתי עדיין לשנת הלימודים הבאה – דיה לצרה בשעתה.

דמו בראשו. הוא אשם באסונו, הוא ישא באחריות למעשיו.

דוגמה: כל מי שמפר את כללי העוצר בחברון – דמו בראשו, וצה"ל נקי.

דן ברותחין. נהג בחומרה יתרה.

דוגמה: שופט התעבורה דן ברותחין את הנהג הצעיר ושלחו לבית-הסוהר.

דקדוקי ענייות הקפדה יתרה על פרטים טפלים

דוגמה: המרצה לא עסקה בנייתוח הרעיון המרכזי, אלא בדקדוקי עניות.

דריסת רגל כניסה לרשותו של אחר, רשות כניסה ויציאה

דוגמה: רק לקבוצת אנשים יש דריסת רגל במתקנים של חיל המודיעין.

הגדיש / גדש את הסאה. הפריז, הגזים, עבר את ה"גבול".

דוגמה: הנער שהגדיש את הסאה בהתנהגותו ובדיבורו, הורחק מביה"ס.

הגיע לפרקו / עמד על פרקו. התבגר, הגיע למלוא שנותיו.

דוגמה: כיוון שהגיע הנער לפרקו, חדל להשתטות, ונשתנו הליכותיו.

ההר הוליד עכבר. הציפיות הגדולות נתגלו כמוגזמות.

דוגמה: בעבירות רבות נאשמת, ולאחר שזוכית ברור, כי ההר הוליד עכבר.

הולֵיךְ אֶת פְּלוֹנִי שׁוֹלֵל. הטעה את פלוני, הבטיח לפלוני הבטחות שווא.

דוגמה: בעת המו"מ עם האוצר הבינותי, כי מנסים להוליך אותנו שולל.

החזיר עטרה ליושנה. השיב את הדבר למצבו המכובד הקודם.

דוגמה: בראשית שנה"ל מונה מנהל לביה"ס כדי להחזיר עטרה ליושנה.

הטביע חותמו על-. נתן אותותיו ב-, עשה רישומו ב-.

דוגמה: המפקד שנהרג בחברון הטביע בחייו הקצרים חותמו על כל פקודיו.

היכה גלים. עורר הדים רבים, עורר עניין והתרגשות.

דוגמה: בשורת תקומתה של מדינת-ישראל הכתה גלים בתפוצות הגולה.

הכצעקתה?! האומנם הדבר כל-כך חמור[כפי שמשמע מתוך הצעקות]??

דוגמה: הקובלנה חריפה בתוכנה ובלשונה, ומן הראוי לבדוק: הכצעקתה?

הלבין פני חברו. גרם לחיורון בפני חברו, בייש אותו.

דוגמה: שתקתי בעת ששיקרת את חברך, כי לא רציתי להלבין פנייך ברבים.

הלכה למשה מסיני. חוק ולא יעבור, דבר שאין להרהר אחריו.

דוגמה: הצדעה בצה"ל היא אמירת שלום. האם זו הלכה למשה מסיני?

המוציא מחברו – עליו הראיה. מי שבא לתבוע, יוכיח, שדרישתו צודקת.

דוגמה: אם מגיע לך כסף, הבא ראיות לכך, כי המוציא מחברו עליו הראיה.

הניח מעותיו על קרן הצבי. הפקיר את כספו.

דוגמה: כל המשקיע כספו בעסק כושל, הריהו כמניח מעותיו על קרן הצבי.

העלה חרס בידו. השתדל ולא הצליח, כל מאמציו היו לשווא.

דוגמה: שכני עשה כל אשר ביכולתו להיות טייס, אך העלה חרס בידו.

הפך את הקערה על פיה. שינה את הדבר מעיקרו.

דוגמה: שרת החינוך תיקנה תקנות חדשות, ובכך הפכה את הקערה על פיה.

הציץ ונפגע. עזב את דרכו ובחר באחרת.

דוגמה: נער חילוני שמע את הרב, הציץ ונפגע, כלומר: החל לחבוש כיפה.

הקדים רפואה למכה. התכוון לרעה שבאה.

דוגמה: כאשר דובר על מלחמה, הקדמתי רפואה למכה וקניתי שתייה.

הרים [הררים] התלויים בשערה. משל לדבר הבנוי על יסוד רופף.

דוגמה: דברי השר מעניינים, אולם בסיסם רופף – הררים התלויים בשערה.

הותרה הרצועה. לית דין ולית דין, איש הישר בעיניו יעשה.

דוגמה: משבטלו הצלצולים בביה"ס, הותרה הרצועה ונשתרר תוהו-ובוהו.

חדשים / חדשות לבקרים מידי פעם בפעם [בכל בוקר ובוקר מחדש]

דוגמה: לצערם של בעלי הרכב, מחירי הדלק משתנים חדשות לבקרים.

חוזר חלילה. חוזר שוב ושוב באותה דרך, באותו אופן.

דוגמה: כל יום נכדי רן הולך בבוקר אל הגן וחוזר בצהריים, וחוזר חלילה.

חֹכָא וְאִיטְלוּלָא [ארמית] לעג
וקלס.

דוגמה: השרים התייחסו לדיון בקלות-דעת והפכוהו לחוכא ואטלולא.

חזות הכל הדבר העיקרי, ראיית משהו כעיקר.

דוגמה: כל מורה רואה במקצוע הוראתו חזות הכל, והתלמידים נהנים.

חומץ בן יין רשע בן צדיק

דוגמה : לצערם של המתפללים, בנו העבריינין של הרב הוא חומץ בן יין.

חיפש בנרות. השתדל מאוד למצוא דבר-מה.

דוגמה : עם רדת החשכה חיפשתי את ילדיי בנרות, כי דאגתי להם מאוד.

חלק הארי החלק העיקרי

דוגמה : את חלק הארי של הירושה קיבל הבן הצעיר, בהתאם לצוואה.

חרב פיפיות. דבר מועיל שיש בו גם כדי להזיק.

דוגמה : מסירת נשק לערבים היא חרב פיפיות, הפלשתינאים הורגים בנו.

טְבִין וְתִקְלִין [ארמית] כסף עובר לסוחר

דוגמה : לא מצאתי את שעוני ברחוב, שילמתי תמורתו, טבין ותקלין.

טובל ושרץ בידו. מביע דברי חרטה ואינו מושך ידו מן החטא.

דוגמה : יאסר עראפאת מצהיר על שלום, הריהו כטובל ושרץ בידו.

טחו עיניו מראות. הוא לא ראה את הדבר ראייה נכונה.

דוגמה : השר - טחו עיניו מראות את כל הניסיונות להרחיקו מהמשרד.

טחן קמח טחון. חזר על דברים, לא חידש דבר.

דוגמה : לדעתי, המרצה החדש אינו מחדש דבר, אלא טוחן קמח טחון.

טול קורה מבין עיניך. לא אתה הוא הראוי להטיף מוסר לאחרים.

דוגמה : שר הביטחון ענה בצדק לח"כ אחמד טיבי : טול קורה מבין עיניך !

טלית שכולה תכלת. דבר שאין בו פגם, אדם שכולו טוב.

דוגמה : עלייך להיזהר ממי שמשתדל להופיע בפנייך כטלית שכולה תכלת.

טמן ידו בצלחת/לא טמן ידו בצלחת. התבטל / לא ישב בחיבוק ידיים.

דוגמה: במשך שנה"ל הנער טמן ידו בצלחת ולכן נכשל במבחני הבגרות.

דוגמה: כשנפתחה ההרשמה למשא"ז, לא טמנתי ידי בצלחת ונרשמתי.

ידו על העליונה / ידו על התחתונה. הוא המנצח / הוא המפסיד.

דוגמה: לשמחתי, בכל מערכות ישראל הייתה ידו של צה"ל על העליונה.

יותר ממה שהעגל רוצה לינוק, רוצה הפרה להיניק.

יותר משזה רוצה לקבל טובה, חברו רוצה להעניק לו אותה.

דוגמה: בכיתות לא מעטות המורה ניצב בפני שוקת שבורה: יותר ממה

ייהרג ובל יעבור. לא יעשה את הדבר בשום פנים ואופן.

דוגמה: אכילת בשר חזיר היא בבחינת ייהרג ובל יעבור לכל יהודי דתי.

יִישַׁר אֶת הַהַדּוּרִים. תיווך בסכסוך, סילק קשיים.

דוגמה: הודות לתבונתו הצליח הרמטכ"ל ליישר את ההדורים בין הצדדים.

יצא בשן ועין. נחלץ מהעניין בנזקים.

דוגמה: התכנית הכלכלית נכשלה, וכולנו יצאנו ממנה בשן ועין.

יצא הפסדו בשכרו. השכר היה מרובה על ההפסד, היה כדאי.

דוגמה: מנכ"ל המפעל הבין, כי בכל פעם שתרם לצה"ל, יצא הפסדו בשכרו.

יצא וידיו על ראשו.

יצא בכישלון ובאכזבה [כידוע, בעבר האבל התהלך כשידיו על ראשו]

דוגמה: ההון שהושקע במפעל ירד לטמיון, ובעליו יצאו וידיהם על ראשם.

יצא ידי חובתו. עשה כנדרש, אך לא למעלה מזה.

דוגמה: התלמיד כתב את הסיכום בלי חשק, רק כדי לצאת ידי חובה.

יצאו לו מוניטין. [ברומית מוניטה = מטבע] נתפרסם שמו.

מורה זה, יצאו לו מוניטין בכל הסביבה, ורכים באו לשאול בעצתו.

ירד לחייו של פלוני. הציק לו מאוד.

דוגמה: האישה החליטה להתנקם בשכן, ומשום כך ירדה לחייו.

ירד לסוף דעתו. הבין כהלכה את דברי חברו.

דוגמה: ירדתי לסוף דעתך, ועליי להודות, שאת צודקת בעניין זה.

ירד מנכסיו. נעשה עני.

דוגמה: לאחר שירד העשיר מנכסיו, התרחקו ממנו מכריו וידידיו.

ישב על המדוכה. [מדוכה = מכתש] התחבט ארוכות בפתרון בעיה קשה.

דוגמה: ראשי המפלגות ישבו על המדוכה בעניין הרכבת הממשלה.

כאבן שאין לה הופכין. כדבר שאין לו דורש.

דוגמה: מעולם לא לבשתי את המעיל, והוא מונח כאבן שאין לה הופכין.

כבודו במקומו מונח. אין כוונה לפגוע בכבודו.

דוגמה: כבודו של המרצה במקומו מונח, אולם אוכל להוכיח שטעה.

כזה ראה וקדש. עשה בדיוק כדוגמה זו!

דוגמה: אין לקבל את דברי רופאת הילדים בבחינת "כזה ראה וקדש".

כחומר ביד היוצר דבר או אדם הנתון בידי מישהו העושה בו כטוב בעיניו.

דוגמה: לדעתי, הילדים בגן נתונים בידי הגננת כחומר ביד היוצר.

כיד המלך ברוחב לב, בנדיבות

דוגמה: חשבתי שיהיה כיבוד קל, ולבסוף הוגשה ארוחה כיד המלך.

כָּל דְּאֵלִים גָּבַר. [בארמית=כל החזק גובר]. מי שהכוח בידו – הוא המנצח.

דוגמה: שלטון-החוק הולך ומתערער, וכך נוצר מצב של כל דאלים גבר.

כל הנגעים אדם רואה חוץ מנגעי עצמו. אדם אינו מודע לחסרונותיו.

דוגמה: כאשר השר לשעבר דיבר על נגע השחיתות, חשבתי לעצמי: "כל....

כלאחר יד דרך אגב, בלי תשומת-לב

דוגמה: ניכר בעבודתך, שהיא לא נעשתה כלאחר יד, ומכאן מעלותיה.

כלו כל הקיצין. נסתיימו כל המועדים [לבואו של המשיח]. אפסה התקווה.

דוגמה: "אין עוד תקווה להבנה עם עירק – כלו כל הקיצין", אמר הנשיא.

כמי שכפאו שד. בעל כורחו

דוגמה: אילצוני לקבל את תפקיד המרצה, ומילאתיו כמי שכפאו שד.

כעלה נידף [נידף = נהדף] אין-אונים

דוגמה: ידידי טולטל בסערות החיים כעלה נידף, עד שהקים בית בישראל.

כפה עליו הר כגיגית. הכריח אותו.

דוגמה: כפו עליי הר כגיגית ואילצוני ליטול חלק בבחירות לכנסת ה – 18.

כקליפת השום משל לדבר החסר כל ערך.

דוגמה: חשיבותו של צבע הרכב נראית בעיניי כקליפת השום.

כקריעת ים סוף משל לדבר שקשה מאוד לעשותו.

דוגמה: מאמציי להשכין שלום בין בני הזוג היו קשים כקריעת ים-סוף.

כרחוק מזרח ממערב.

מרחק רב ועצום.

דוגמה: תכונותיהם של האחים שונות זו מזו כרחוק מזרח ממערב.

לא דובים ולא יער

אין כל יסוד אמת לדבר, כל העניין בדוי.

דוגמה: אני סבור, שאין אמת ברכילות זו, לא דובים ולא יער.

לא היה ולו נברא.

הכל שקר וכזב, אין בו שמץ אמת.

דוגמה: כל סיפור המעשה על ראש העירייה שקר וכזב, לא היה ולא נברא.

לא היו דברים מעולם [להד"ם]

אין כל יסוד לדברים, הכל שקר וכזב.

דוגמה: בבית-המשפט כפר הנהג העברייני בכתב האישום וטען: להד"ם.

לא ידע בין ימינו לשמאלו. לא התמצא בעניינים, לא הבחין בין דבר לדבר.

דוגמה: בעת הבחינה לא ידע הסטודנט הצעיר בין ימינו לשמאלו.

לא לחינם הלך זרזיר אצל עורב. אדם מתרועע עם הדומה לו [בהוראה

שלילית].

דוגמה: שכני הצעיר פוחז וחברו הולל, לא לחינם הלך זרזיר אצל עורב.

לא לעולם חוסן.

גדולה אינה עומדת לעד.

דוגמה: השר שכח כי לא לעולם חוסן, וגם הוא צפוי היה לרדת מגדולתו.

לא מְדַבֵּשׁ [מְדוּבָשׁ] ולא מעוקצן. לא מן הטוב שבדבר ולא מן הרע שבו.

דוגמה: המנהל ענה בטלפון לעיתונאי: איני מגיב, לא מדבשך ולא מעוקצן.

לא מעלה ולא מוריד.

אין הוא משנה דבר, אין לדבר כל חשיבות.

דוגמה: הוחלט להדיחך מהחוג, וכל הטענות שתשמיע לא יעלו ולא יורידו.

לא מצא ידיו ורגליו.

לא התמצא בדבר, התבלבל, נבוך.

דוגמה : הסתבכנו בפתרון, עד שלבסוף לא מצאנו את ידינו ואת רגלינו.

לא נס לחו. עדיין לא תש כוחו, שומר על רעננותו.

דוגמה : אם כי לכדורגלן מלאו ארבעים שנה, עדיין לא נס לחו במשחק.

לא נקף אצבע. התבטל, לא עשה דבר.

דוגמה : אף אחד לא נקף אצבע כדי לעזור בתכנון הטיול לרמת הגולן.

להבדיל [קיצור מקובל של "להבדיל אלף אלפי הבדלות"].

ביטוי המשמש להבעת הפרדה ברורה בין דברים הנאמרים בסמיכות, שיש

ביניהם קשר שטחי כלשהו, ומצד שני יש ביניהם ניגוד או שוני רב.

דוגמה : יהורם גאון ואביב גפן , להבדיל [אלף אלפי הבדלות], הם זמרים.

לית דיין ולית דיין. [ארמית] הכל הפקר, וכל אחד עושה כרצונו.

דוגמה : אם לא ייענש הח"כ החוטא, יחשבו רבים, שלית דיין ולית דיין.

לית מאן דפליג. אין מי שחולק. הוראתו: אין להטיל ספק בדבר זה.

דוגמה : לית מאן דפליג, שיש להיטיב עם המורים – השאלה היא : כיצד ?

לפנים משורת הדין התנהגות שיש בה חסד ורחמים, לא לפי חומרת הדין.

דוגמה : השוטר עצר את הנהג החייל, אך הסתפק באזהרה לפנים משורת ...

לצאת ידי הכל. להשביע את רצון הכל.

דוגמה : ראשי המפלגות משתדלים סמוך למועד הבחירות לצאת ידי הכל.

מאגרא רמא לבירא עמיקתא. [בארמית = מגג גבוה לבור עמוק]

ירידת פתע ממצב טוב.

דוגמה: הסוחר שפשט רגל נקלע למצב של "מאגרא רמא לבירא עמיקתא".

מגדל הפורח באוויר. דבר שאין לו אחיזה במציאות, הזיה.

דוגמה: תכניתו של השר היא מגדל הפורח באוויר, אין סיכוי להגשימה.

מה יום מימים [מיומיים]? מה הסיבה לשינוי זה?

דוגמה: מה יום מיומיים שאת לבושה בהידור כה רב ביום חול?

מה עניין שמייטה אצל הר סיני? מה הקשר בין הדברים השונים זה מזה?

דוגמה: הרופא שילב בשיחה עניין פוליטי: מה עניין שמייטה אצל הר סיני?

מודה ועוזב ירוחם. יש לסלוח למי שמודה בחטאו ועוזב את דרכו הרעה.

דוגמה: הגנב שהודה מיד באשמה, יצא בעונש קל שכן מודה ועוזב ירוחם.

מים גנובים ימתקו. דבר שמשיגים באיסור ינעם מדבר הניתן ברשות.

דוגמה: מקורן של בגידות רבות הוא, לדעתי, בבחינת "מים גנובים ימתקו".

מין בשאינו מינו. שני דברים שונים שהתערבו זה עם זה.

דוגמה: השופט נזף בתובע: "אל תערבב מין בשאינו מינו, דבר לעניין!"

מכל מלמדיי השכלתי. למדתי מכל אחד, מגדול ומקטן.

דוגמה: בני העמידני על טעותי והודיתי לו באמרי "מכל מלמדיי השכלתי".

מְלָה בְּסֵלַע – שְׁתִּיקָה בְּתַרְיִן. [סלע=מטבע עתיק] השתיקה מידה טובה.

דוגמה: סיסמת חיל המודיעין היא "מְלָה בְּסֵלַע – שְׁתִּיקָה בְּתַרְיִן".

מְלַחַךְ פְּנָא = מְלַחַךְ פְּנָי. [בארמית = מלקק קערות]. חנפן

דוגמה: פקיד זה הוא מְלַחַךְ פְּנָא ומתרפס לפני כל הממונים עליו.

מנה אחת אפיים. תיאור תגובה קשה הבאה להשיב למישהו כגמולו.

דוגמה: בנאומו החריף בכנסת השיב רה"מ לכל תוקפיו מנה אחת אפיים.

מעז יצא מתוק. תוצאה חיובית לדבר שלילי.

דוגמה: בשהייתו בכלא למד העבריין לקרוא ולכתוב – מעז יצא מתוק.

מצא מין את מינו. כל אחד מתחבר אל הדומה לו.

דוגמה: המועל והזייפן התחברו במהרה בבית-הכלא, מצא מין את מינו.

מצוות אנשים מלומדה. דבר הנעשה מתוך הרגל, ללא כוונה.

דוגמה: העובר לפני התיבה - אסור שתפילתו תהא מצוות אנשים מלומדה.

מוקצה מחמת מיאוס. מובדל מחמת היותו מאוס, ראוי להתרחק ממנו.

דוגמה: איני רוצה לעסוק בעניין מביש זה, כי הוא מוקצה מחמת מיאוס.

משענת קנה רצוף. משענת בלתי-יציבה, שמסכנת את המשתמש בה.

דוגמה: אהוד ברק נשען, לצערו, על מנהיג אש"ף, על משענת קנה רצוף.

מתוך שלא לשמה בא לשמה.

העוסק בדבר לא מתוך אהבה לדבר, סופו שיאהב את הדבר עצמו.

דוגמה: בני החל לנגן לפי בקשתי, ועכשיו הוא מנגן בכל נפשו, מתוך שלא...

נאה דורש ונאה מקיים. אומר דברים יפים ואף מקיים אותם בצורה יפה.

דוגמה: אין להתלהב מהבטחות השר, כי הוא נאה דורש, אך אינו נאה.....

נהפוך הוא. אדרבה, היפוכו של דבר

דוגמה: לדעתך, שעון קיץ יועיל, ולדעתי, נהפוך הוא: שעון קיץ יזיק למפעל.

נהרג על פחות משווה פרוטה. כינוי בתלמוד לקמצן גדול

דוגמה: ידידי מוכן להיהרג על פחות משווה פרוטה על אף היותו עשיר.

נְחֵמָה פּוֹרְתָא [ארמית] כלשהי נחמה

דוגמה: הוא מצא נחמה פורתא בעובדה שחבריו לא שכחו אותו.

נכנס בְּעֵבֵי הַקּוֹרָה. למד היטב את העניין, התעמק בו.

דוגמה: כל זמן שהרמטכ"ל לא נכנס בעבי הקורה, לא פסק הזלזול במזון.

נכסי צאן ברזל דברים בעלי ערך קיים ומתמיד

דוגמה: "אחי הצעיר, יהודה" הוא מנכסי צאן ברזל של הזמר העברי.

נסתם הגולל. [גולל = אבן לסתימת קברים חצוב בסלע] בא הסוף לדבר.

דוגמה: נסתם הגולל על התכנית להקים בי"ס חדש בגלל הקיצוץ בתקציב.

נקטף באיבו. [אב = צמח צעיר] מת בעודו צעיר.

דוגמה: לכולנו צר מאוד, הלב כואב על צעירים וצעירות שנקטפים באיבם.

נר לרגלו. עיקרון שלפיו הוא מתנהג.

דוגמה: אני מעריצה את המורה הזו, והרבה מדבריו הם נר לרגליי.

נתלה באילן גדול. הסתמך על מומחה.

דוגמה: כדי לשכנעך בצדקת דעתי, נתליתי באילן גדול, ברמטכ"ל הנוכחי.

סלע המחלוקת. סיבת המחלוקת.

דוגמה: סלע המחלוקת בין הצדדים אינו הפיטורין, אלא גובה הפיצויים.

ספר הַחַתוּם.

ספר שתוכנו סתום ובלתי-מוכן.

דוגמה: כל נושא המכונאות הוא לי כספר החתום, איני מבין בו דבר.

סִפְּרָא וְסִיפָּא. [ארמית = סופר וסייף] כוחו גדול בגשמיות וברוחניות.

דוגמה: ידידי איש משכיל וגם בקי בהוויות העולם, אכן, סִפְּרָא וְסִיפָּא.

עבר זמנו [יומן] - בטל קורבנו. דבר שעברה שעתו, יש לבטלו לגמרי.

דוגמה: מפני המלחמה דחינו את הנסיעה, ומשעבר זמנה – בטל קרבנה.

עַד דְּלֹא יָדַע. [בארמית = עד שלא ידע] שיכור מוחלט

דוגמה: חייב אדם, לפי מסכת "מגילה", להשתכר בפורים עד דלא ידע.

עד חצי המלכות. כמיטב יכולתי, ככל שתרצה.

דוגמה: ידידתי הלשונאית השיב הלי: "עד חצי המלכות!"

עוד חזון למועד. עדיין לא הגיעה השעה, הדבר יבוא בזמנו.

דוגמה: על השאלה מתי יבוא השלום השיב הרמטכ"ל: "עוד חזון למועד".

עולה בקנה אחד [עם משהו]. תואם לו, לא סותר אותו.

דוגמה: עלינו למצוא את הפתרון העולה בקנה אחד עם מדיניות ארה"ב.

עוֹרְבָא פְּרַח. [בארמית = העורב פרח] דבר שאין בו ממש.

דוגמה: לדעתי, הכתבה על היו"ר היא עורבא פרח, ואין לדברים כל יסוד.

עלי ועל צווארי. אני מוכן לשאת בתוצאות.

דוגמה: יו"ר הוועד עודד את המורים לשבות בהכריזו: עלי ועל צווארי.

עמד בפרץ. עצר את הסכנה.

דוגמה: המנהל עמד בפרץ והצליח לבטל את הקיצוץ בתקציב ביה"ס.

עמד מנגד. עמד מרחוק ולא עזר.

דוגמה: השוטר סייע לפצועה, אך בעלה עמד מנגד ולא נקף אצבע.

עניי עירך קודמים. ענייני המקום קודמים לענייני מקומות אחרים.

דוגמה: טיפלתי בפיטורים בבית-ספרנו לפני כל טיפול אחר כי עניי עירי....

עקב-אכילס [גיבור מלחמת טרויה, אכילס, אמו טבלה אותו בילדותו בנחל

קסמים, כדי שלא יפגע בו לרעה שום נשק, אולם בשעת הטבילה אחזה

האם בעקבו, ולפיכך מקום זה נשאר פגיע]. כינוי לנקודת תורפה

דוגמה: לדעתי, החולשה לקלפים היא עקב-אכילס של הנחקר בשוד.

עקב בצד אגודל. הליכה איטית [רגל ליד רגל].

דוגמה: הקשיש התהלך לאיטו, עקב בצד אגודל, ושקע בהרהורים.

עשה אוזנו כאפרכסת השתדל לשמוע היטב.

דוגמה: מאחר שהתעניינתי מאוד בנושא ההרצאה, עשיתי אוזני כאפרכסת.

עשה לילות כימים. עבד יומם ולילה, לא נח אף לרגע.

דוגמה: עשיתי לילות כימים בקליטת העולים החדשים בערב חג הפסח.

פה אחד. הסכמה כללית.

דוגמה: הוועדה החליטה פה אחד להעניק צל"ש לחובשת על התנהגותה.

פה מפיק מרגליות. כינוי לנואם משובח, המשמיע דברים של טעם.

דוגמה: אני נהנית לשמוע את ידידי הלשונאי – ממש פה מפיק מרגליות.

פיו וליבו שווים. אדם ישר, אומר מה שהוא חושב, תוכו כבדו.

דוגמה : אין לי ספק, שידידי יקיים כל מה שהבטיח, כי פיו וליבו שווים.

פני הדור כפני הכלב. הדור מושחת ביותר.

דוגמה : לאחרונה נתקלקלו המידות – פני הדור כפני הכלב.

פֶּסַח עַל שְׁתֵּי הַסְּעָפִים. היסס, התקשה להחליט.

דוגמה : מאחר שהוצעו לי שתי משרות טובות, פסחתי על שתי הַסְּעָפִים.

פתחון פה אפשרות לטעון

דוגמה : ביקשתי לשחררני מהדיון על בני, כדי שלא יהא למישהו פתחון פה.

צבת בצבת עשויה. לכל תופעה יש הסבר.

דוגמה : נמסר על שלשלת של סיבות ותוצאות בתהליך, צבת בצבת עשויה.

קוטל קנים [באגם] = קְטֹלָא קְנִיָא כינוי לאדם פשוט ביותר, נבער מדעת.

דוגמה : אל תזלזל במורה זה - אין הוא קוטל קנים, יש לו כשרון הוראה.

קול קורא במדבר. קריאה שאין עונים עליה.

דוגמה : השרים מטיפים לצניעות, אולם דבריהם הם כקול קורא במדבר.

קופא על שמריו. נשאר שמרן ואינו מתקדם.

דוגמה : אחדות מן המורות דוחות חידושים, והן קופאות על שמריהן.

קוצו של יו"ד. חלק קטן של האות יו"ד. דבר קל-ערך, דיוק חסר-ערך

דוגמה : המורה למתמטיקה דורש ידיעה רבה ומקפיד על כל קוצו של יו"ד.

קל וחומר. לא כל שפן, על אחת כמה וכמה.

דוגמה : אם בני הצליח לפתור את החידה, קל וחומר שאת תפתרי אותה.

קנאת סופרים תרבה חוכמה.

הרצון להגיע לדרגת החוכמה של האחר משמשת דחיפה להתקדמות.

דוגמה: כשראיתי כי שכנתי מצליחה בלימודיה, חזרתי לספסל הלימודים

באוניברסיטה והשלמתי את התואר - קנאת סופרים תרבה חוכמה.

קנה עולמו בשעה אחת התפרסם פתאום, זכה בבת אחת להצלחה רבה.

דוגמה: החוקר קנה את עולמו בשעה אחת בגילוי התרופה לריפוי הסרטן.

קופה של שרצים תלויה לו מאחוריו. עברו לא טהור, יש לו פגמים רבים.

דוגמה: שכני לא נתמנה למנכ"ל, כי קופה של שרצים תלויה לו מאחוריו.

[יצא] קרח מכאן ומכאן. הפסיד את שני הדברים שרצה להשיג.

דוגמה: רצה להיות עו"ד וכדורגלן מפורסם, וסופו שיצא קרח מכאן ומכאן.

ראה את הנולד. צפה את אשר יהיה.

דוגמה: קצינת המודיעין שהעריכה כי המלחמה קרובה ראתה את הנולד.

ראה מהרהורי ליבו. ראה כפי שרצה לראות, ולא כפי שהדבר במציאות.

דוגמה: התברר שהמאבטח ראה מהרהורי לבו, והמציאות שונה לחלוטין.

[יש] רגלים לדבר. יש יסוד לדבר.

דוגמה: אמרו כי בדעת המנהל להתפטר, ויש רגליים לדבר, הוא נעלם.

רחץ בניקיון כפיו. חטא והשתדל לטהר את עצמו מחשד.

דוגמה: האב הרוצח רחץ בניקיון כפיו ועשה עצמו כאילו לא ידע דבר על כך.

רצונו של אדם - כבודו. יש לכבד את רצונו של האדם.

דוגמה: לדעתי, אין זה הזמן לחתונת בתי, אולם רצונו של אדם - כבודו.

שְׂאֹר שְׂפָעִיטָה-חתיכת בצק חמוץ ששמים בבצק כדי להתסיסו ולהתפיחו.

החלק העיקרי, החלק התוסס והפעיל שבדבר.

דוגמה: שלושת התלמידים הללו הם הרוח החיה בכיתה - ה**שְׂאֹר שְׂפָעִיטָה**.

שבר כלי. דבר או אדם חלש ורצוץ.

דוגמה: לאחר הניתוח חזר האיש כשבר כלי, ממש אין להכירו.

שיחקה לו השעה. הצליח, היה בר-מזל.

דוגמה: לידידי שיחקה השעה, הוא זכה בסופשבוע באילת.

שם נפשו בכפו. סיכן עצמו.

דוגמה: כאשר החובש סייע לפצוע, הוא שם נפשו בכפו, כי ירו גם לעברו.

שמו הולך לפניו. שמו התפרסם, הוא נודע לתהילה במרחקים.

דוגמה: לוחמי צה"ל באוויר, ביבשה ובים – שמו הולך לפנייהם בכל תבל.

שעיר לעזאזל חף מפשע המשמש קרבן לפשעי אחרים.

דוגמה: במשך כל דברי ימי עם עולם בכל מקום היה היהודי שעיר לעזאזל.

שקר – אין לו רגליים. השקר אינו מתקיים, השקרן סופו שיתגלה.

דוגמה: הרמאי מסר גרסאות סותרות, כי שקר – אין לו רגליים.

תיבת פנדורה] זו התיבה שהפקיד האל זאוס בידי פנדורה, בת התמותה

הראשונה, כשהיא נעולה וחתומה. פנדורה פתחה אותה מתוך סקרנות,

אעפ"י שנאסר עליה לעשות כן, וכך שחררה לעולם את כל הצרות].

פרשייה רגישה שפרסומה עלול לפתוח פתח לחשיפתם של מחדלים נוספים.

דוגמה : חקירת השר עלולה לפתוח תיבת פנדורה שתסבך חברי-כנסת.

תהה על קנקנו. בדק את טיבו.

דוגמה : המנהל ששמע עליי דברי שבח, שוחח אתי כדי לתהות על קנקני.

תלה את הקולר בצווארו של פלוני. הטיל על פלוני את האחריות.

דוגמה : קשה לעבוד עם רשע, כי בכל כישלון הוא תולה את הקולר בצווארך

תלוי על בלימה. נטול אחיזה במציאות, ללא כל בסיס.

דוגמה : טענתו של האיש כי נפגש עם חיזר שהגיע לכאן – תלויה על בלימה.

תפסת מרובה – לא תפסת. המשתדל להשיג יותר מדי, אינו משיג כלום.

דוגמה : התרכז בלימוד תנ"ך ותדע אותו היטב - תפסת מרובה, לא תפסת.

תְּרַתִּי דִּסְתְּרִי. [ארמית] שני דברים הסותרים זה את זה, שני הפכים.

דוגמה : צחוק ודמע הם תְּרַתִּי דִּסְתְּרִי.